

Савка Іван Іванович,

здобувач Інституту підготовки кадрів державної служби зайнятості України,
м. Київ,
ORCID 0000-0003-2962-4617

УДК 355.359:351.9:347

doi:10.34213/db.19.01.11

ПАРЛАМЕНТСЬКИЙ КОНТРОЛЬ ЯК ОСНОВА ЦИВІЛЬНОГО КОНТРОЛЮ НАД СИЛОВИМИ ТА СПЕЦІАЛЬНИМИ СТРУКТУРАМИ ДЕРЖАВИ

Розкрито сутність поняття силових та спеціальних структур держави й особливості парламентського контролю як основи цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави. Акцентовано увагу на тому, що саме на парламент покладено основну місію цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави, які він створює, призначає керівництво і контролює їхню діяльність. Ефективність його здійснення безпосередньо впливає на стан національної безпеки в Україні та реалізацію основних функцій держави.

Ключові слова: парламентський контроль; цивільний контроль; парламент; держава; функції держави; Європейське співтовариство; НАТО.

Постановка проблеми. Перспективи входження України до ЄС та у військовий союз НАТО передбачають використання демократичних механізмів контролю над силовими й спеціальними структурами держави з метою збереження позицій демократичного управління і як засторогу від тоталітаризму. Але Україна не має достатнього досвіду використання елементів й системи такого контролю, який часто науковці та практики державного управління називають “цивільним”, адже питання демократичного цивільного контролю над армією, міліцією, КДБ у Радянському Союзі зазвичай не піднімалося, оскільки вважалося, що “народ і армія єдині”, а фактично ці структури контролювались ЦК КПРС та компартіями так званих союзних республік. За часів тоталітаризму – панування радянської влади, а по суті – компартійної диктатури, цікавість і намагання впровадження народного контролю в інституціональній формі (наприклад, діяльність комітетів “Солдатських матерів”, спілок ветеранів тощо) до війська здебільшого засуджувалось або просто ігнорувалось. Тому з радянського минулого Україна не має досвіду цивільного контролю військових (силових структур) формувань

держави. Він почав формуватись і проявлятися лише в новітню добу української державності. Хоча в окремі періоди її становлення певний контроль був, особливо за часів Гетьманщини та УНР. Для розробки ефективних механізмів запровадження і розвитку цивільного контролю над силовими структурами держави варто дослідити не лише зарубіжний досвід, але й тематичні історичні уроки минулого державного будівництва.

Аналіз останніх джерел і публікацій. Тематика дослідження демократичного цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави є досить актуальною і їй присвячено наукові праці багатьох науковців і практиків, серед яких Л. Пашко і Л. Хомічак [1], П. Ворона [2–3], О. Гриненко [4], М. Денежкін [4], Н. Плахотнюк [7], В. Смолянчук [8], Г. Ситник [10], М. Теплюк [11], М. Требін [12], М. Утяшев і А. Корнилаєва [13], Н. Череміскіна [14] та ін. Але в їх роботах основну увагу приділено лише аналізу механізмів цивільного контролю і як рекомендації використовуються його типові європейські моделі. Тому тематика дослідження механізмів демократичного (цивільного) контролю потребує постійних наукових пошуків та досліджень.

Метою статті є аналіз останніх досліджень з проблематики парламентського контролю, як однієї зі складових цивільного контролю над силовими структурами держави та елементу національної безпеки.

Виклад основного матеріалу дослідження. З самого початку незалежності Українська держава зобов'язалася перед світовим товариством встановити демократичний контроль над силовими та спеціальними структурами. Зокрема, про це йдеться в таких документах, як “Партнерство заради миру: Рамковий документ”, “Хартія про особливе партнерство між Україною та НАТО” а також “Кодекс поведінки стосовно воєнно-політичних аспектів безпеки”, затверджений на Будапештському саміті ОБСЄ у 1994 р. Сьогодні контроль над Збройними Силами України є важливим елементом системи військово-цивільних відносин і ключовим у стабілізації політичного життя країни. Серед основних функцій держави виокремлюємо *внутрішні* та

зовнішні. До внутрішніх функцій належать: державне регулювання економіки, соціальна, культурно-виховна, охорона громадського порядку, захист існуючого суспільного ладу від внутрішніх деструктивних сил тощо. До зовнішніх – захист країни від зовнішньої агресії, захист державних інтересів на міжнародній арені за допомогою дипломатичної діяльності, розвиток співробітництва з іншими країнами світу тощо.

Для реалізації функцій держава створює спеціальні органи, які в сукупності утворюють структуру держави. Варто більш детально розглянути саме поняття “силові та спеціальні структури держави”. До структури держави входять: органи державної влади – законодавчої і виконавчої; органи охорони правопорядку та органи правосуддя (міліція, внутрішні війська, суд, прокуратура); органи, що забезпечують внутрішню безпеку країни (СБУ – служба безпеки України) та органи, які забезпечують зовнішню безпеку країни (армія, управління зовнішньої розвідки, митна служба, прикордонна служба). Останні другий, третій і четвертий елементи даної структури держави є так звані силові відомства і міністерства або силові та спеціальні структури держави. Всі вони входять у структуру виконавчої влади. Силові відомства і міністерства виділяються зі структури виконавчої влади як самостійні елементи держави на підставі їх особливої значущості для виконання основних функцій держави. Їх склад представлено на рисунку.

Одним із головних офіційних механізмів цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави є парламентський контроль. Дослідженню парламентського контролю як одній із провідних функцій українського парламенту присвячено наукову працю Н. Плахотнюка “Контроль як провідна функція українського парламенту (організаційний аспект)”, у якій автор зазначає, що “...важливим моментом становлення парламентаризму є реалізація Верховною Радою України контрольної функції. Це пов’язано з тим, що дана функція значною мірою опосередковує відносини між законодавчою і виконавчою владою. Український парламент має навчитися здійснювати контрольну функцію щодо органів виконавчої влади прозоро, ефективно та комплексно” [7, с. 441].

Парламентський контроль визначається як “...важлива функція Верховної Ради України, що здійснюється безпосередньо парламентом, а також його органами, посадовими особами, народними депутатами України та спеціалізованими допоміжними інституціями – Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини і Рахунковою палатою та спрямована на перевірку законності, ефективності й доцільності дій і рішень органів і посадових осіб державної влади, місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, з метою виправлення виявлених недоліків та недопущення їх у подальшому” [1, с. 163–164].

М. Утяшев і О. Корнілаєва дають визначення парламентському контролю як “комплексу різних заходів, що здійснюються вищим законодавчим (представницьким) органом державної влади щодо постійного нагляду й перевірки діяльності системи, а також щодо усунення виявлених в результаті такої перевірки порушень і попередження можливих невідповідностей” [13, с. 30].

Нині, особливо після Революції Гідності, коло активних учасників парламентського контролю різко розширюється й до нього вже варто відносити

ті об'єднання громадян, політичні партії, засоби масової інформації та конкретних громадян України, які зацікавлені в самому процесі й наслідках контролю. Підконтрольними об'єктами виступають органи державного управління, органи місцевого самоврядування та їх посадові особи, а також органи, підприємства, організації, установи, які створені в Україні або діють в межах її інтересів за кордоном. Громадяни України, а точніше їх права і обов'язки, також є об'єктами парламентського контролю.

Парламентський контроль над сферою безпеки і оборони – це сукупність контрольних і керівних заходів, які здійснюються відповідно до Конституції із залученням представницьких державних органів (разом із громадськими організаціями), спрямованих на здійснення контролю за виконанням положень оборонної доктрини держави, воєнної політики, за оптимальними і раціональними витратами бюджетних коштів, дотриманням прав і свобод військовослужбовців і цивільних фахівців, їх соціально-правового захисту з метою ефективного функціонування усієї системи оборони країни [12].

Встановлення та здійснення парламентського контролю за сферою безпеки й оборони є невід'ємною складовою процесів демократизації всього суспільства, важливий чинник регулювання цивільно-військових відносин, необхідна умова для європейської та євроатлантичної інтеграції. Варто відзначити значний інтерес науковців до проблем контролю за оборонною сферою, і, зокрема, до специфіки здійснення демократичного цивільного контролю (невід'ємною складовою якого є парламентський контроль). Вітчизняні науковці П. Ворона [2–3], В. Смолянчук [8], М. Требін [12], О. Гриненко [4], Н. Череміскіна [14] обґрунтували доцільність встановлення демократичного цивільного контролю, проаналізували специфіку його реалізації, розглянули правові засади організації, механізми здійснення.

Питання реалізації функції парламентського контролю розглядаються у науковій статті М. Теплюка. Автором зазначено, що парламентський контроль може мати різний обсяг залежно від форми правління в державі, а також державотворчих традицій. Наголошено, що найбільш сильний парламентський

контроль притаманний державам з парламентською формою правління та окреслено основні проблеми на шляху до посилення системи парламентського контролю в Україні, зокрема: "...парламентський контроль в існуючих умовах поділу влади, будучи одним із механізмів "стримувань і противаг" між гілками влади, не передбачає прямого втручання парламенту в безпосередню діяльність глави держави, державних органів. У демократичних державах парламентський контроль є механізмом реальної політики, у той час як в умовах авторитарних і тоталітарних режимів контрольні повноваження парламентів, по суті, виявляються фіктивними" [11, с. 463–464].

Г. Ситник у підручнику "Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади)" зазначив, що в українських реаліях, незважаючи на щорічні Послання Президента України Верховній Раді України та періодичну звітність перед нею керівників силових структур, за європейськими стандартами парламентський контроль над сферою безпеки та оборони є повноцінним, коли під час його законодавчих ініціатив постійно перебувають п'ять основних напрямів управлінської діяльності безпекових та оборонних структур: політика, особовий склад (персонал), фінанси, діяльність, матеріально-технічне оснащення [10, с. 363–364].

Перший напрям – це право парламенту розглядати й затверджувати базові нормативно-правові акти: концепції, стратегії, державні програми. У Законі України "Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави" така норма звужена до державних програм реформування і розвитку ЗСУ.

Другий напрям, це повноваження парламенту затверджувати план:

- управління людськими ресурсами (в тому числі й спосіб комплектування сил безпеки та оборони);
- чисельність особового складу всіх складових безпекового сектору держави;
- схвалювати призначення вищих військових керівників.

В Україні ці повноваження обмежуються тільки законодавчим затвердженням чисельності особового складу сектору безпеки і оборони, як

правило, без участі в обговоренні з громадськістю та незалежними експертами і науково не обґрунтовані.

Третій напрям – контроль над державним бюджетом.

Важливою також залишається проблема вдосконалення бюджетного контролю над сектором безпеки і оборони з боку Верховної Ради України, де на окрему увагу заслуговує формування видатків для фінансування програм закупівлі основних видів озброєння і техніки та, що найголовніше, їх обов'язкове виділення протягом відповідного бюджетного періоду. Йдеться про так звані захищені статті у державному бюджеті країни.

Четвертий напрям – це право парламенту на розслідування у випадку помилкової або невдалої діяльності виконавчої влади. У діяльності українського парламенту практики такого контролю, на жаль, не існує.

П'ятий напрям передбачає причетність парламенту до питань матеріально-технічного переоснащення силового сегменту держави на рівні уточнення потреб у новому оснащенні та урядових рішень відносно контрактів щодо закупівлі та продажу [1].

Контроль з боку парламенту спирається, насамперед, на конституційні повноваження Верховної Ради України, які визначені ст. 85 Конституції України [6].

Загалом Верховна рада України визначає політику й основи нацбезпеки, структуру, чисельність, функції й бюджети (постатейно) ЗСУ та інших збройних формувань, основи правового і соціального захисту військовослужбовців; затверджує на посаді міністра оборони; розглядає стан і доцільність використання бюджетних коштів виділених на потреби національної оборони; визначає порядок збереження державної таємниці при інформуванні громадян про діяльність військової організації, правовий режим державного кордону, правовий режим воєнного і надзвичайного стану і затверджує укази президента про введення надзвичайного та воєнного стану і про мобілізацію; оголошує за поданням президента стан війни і миру і схвалює рішення президента про використання ЗСУ та інших військових формувань у

разі збройної агресії проти України; схвалює рішення про надання військової допомоги іншим державам і направлення підрозділів ЗСУ до інших держав; дає згоду про обов'язковість міжнародних договорів України які стосуються воєнної організації.

У здійсненні контрольних функцій Верховної Ради України її можливості підсилюють Рахункова палата України в частині контролю за використанням бюджету і Уповноважений ВР з прав людини в частині контролю за дотриманням прав людини.

Рахункова палата як орган контролю з боку ВРУ діє на підставі ст. 98 Конституції України і відповідного закону про Рахункову палату. Її завдання – контроль за надходженням коштів до бюджету і за їх використанням. Рахункова палата має доступ до всіх без винятку документів, що стосуються використання бюджетних грошей, зокрема і секретним. Рахункова палата регулярно звітує Верховній Раді і Президенту України про результати контролю (аудиту), аналізує для ВРУ проект закону про державний бюджет, щоквартально інформує ВРУ про стан виконання закону про держбюджет і подає пропозиції щодо усунення виявлених недоліків. Глава і вісім членів Рахункової палати призначаються Верховною Радою України.

Уповноважений Верховної Ради з прав людини (омбудсмен) теж є суб'єктом контролю з боку ВРУ за збройними силами та іншими збройними формуваннями. Він діє на підставі ст. 101 Конституції України та відповідного закону про уповноваженого Верховної Ради з прав людини. Омбудсмен здійснює контроль за дотриманням конституційних прав і свобод людини. Ці питання особливо важливі в контексті діяльності збройних формувань, які реалізують право держави на насильство. Уповноважений призначається на посаду Верховною Радою шляхом таємного голосування строком на п'ять років і його повноваження не можуть бути припинені раніше цього терміну ні під час розпуску ВРУ, ні під час уведення воєнного чи надзвичайного стану. Омбудсмен діє незалежно, має імунітет і відповідні повноваження. Він має право бути негайно прийнятим будь-яким представником державної влади,

зокрема, президентом і главою ВРУ, може отримати доступ до будь-яких документів, і навіть секретних і на будь-який об'єкт (військову частину) та на будь-який захід. Омбудсмен робить щорічний звіт Верховній Раді про стан захисту прав людини в Україні, а так само може робити за потреби спеціальні доповіді.

Найбільш діючою функцією впливу з боку ВРУ є законотворча функція. Рада приймає закони, що стосуються національної оборони і використання збройних сил, військових формувань і у такий спосіб контролює їх. Однак якість цих законів часто виявляється незадовільним. Перш за все це обумовлено недостатньою компетентністю народних депутатів в питаннях забезпечення національної безпеки і оборони. Консультативну допомогу в здійсненні своїх функцій повинні їм надавати як штатні радники ВРУ, так і свої власні експерти.

Основним комітетом Верховної Ради, відповідальним за безпосередній контроль за сектором безпеки та оборони є парламентський Комітет з питань національної безпеки і оборони. До повноважень Комітету входять такі питання: національна безпека України; правовий режим державного кордону, воєнного і надзвичайного стану; оборонно-промисловий комплекс, державна система страхового фонду документації, військове та військово-технічне співробітництво України з іншими державами, а також її участь в міжнародних миротворчих операціях; державна політика у сфері оборони; боротьба з тероризмом; здійснення, зокрема парламентського, контролю над Воєнною організацією держави; військова служба, ЗСУ та питання їхнього реформування; військові формування, створені відповідно до законів України; альтернативна (невійськова) служба; соціально-правовий захист військовослужбовців та членів їхніх сімей; військова наука і освіта; державна система спеціального зв'язку.

У складі комітету створено п'ять підкомітетів: із питань військової безпеки і оборони; з питань військово-промислового комплексу та військово-технічного співробітництва; з питань соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей; із питань державної безпеки; з питань

безпеки державних інформаційних систем; із питань ефективності використання бюджетних коштів.

Також окремі контрольні функції щодо сектору безпеки та оборони можуть здійснювати в частині своєї компетенції Комітет з питань бюджету (підкомітет із питань державного фінансового контролю та діяльності Рахункової палати), Комітет у закордонних справах, Комітет у справах ветеранів, учасників бойових дій, учасників антитерористичної операції і людей з інвалідністю, Комітет із питань запобігання корупції. Комітети на своїх засіданнях аналізують законопроекти і хід виконання вже ухвалених законів і постанов у сфері національної безпеки і оборони; вносять на розгляд ВРУ, Президента, Кабінету Міністрів пропозиції щодо усунення виявлених проблем.

Усі народні депутати отримують доступ до державної таємниці автоматично при входженні на посаду без оформлення допуску. Відповідно до законодавства про статус народного депутата члени Комітету з питань національної безпеки і оборони для отримання інформації щодо діяльності ЗСУ та інших збройних формувань роблять депутатські запити і депутатські звернення.

Також депутати мають право безперешкодного відвідування будь-якого об'єкта (органу або підприємства) незалежно від ступеня його закритості (режиму секретності). Для розслідування питань, що становлять суспільний інтерес, у Верховній Раді може бути створена тимчасова слідча комісія.

Таким чином, місце парламентського контролю в системі державного управління зумовлено статусом суб'єкта контролю – представницького органу держави. Це дає підстави для визначення парламентського контролю як вищої форми контрольної діяльності в державі, яка виходить за межі державного контролю як функції державного управління.

Сьогодні межі парламентського контролю в системі державного управління закінчуються там, де починаються повноваження оперативної й виконавчо-розпорядчої діяльності, а також повноваження судової влади щодо здійснення правосуддя, втручатися в які відповідно до принципу поділу влади законодавча влада не має права.

Відповідно сутність парламентського контролю полягає у здійсненні комплексу заходів щодо забезпечення законності в діяльності органів виконавчої влади, аналізі практики реалізації законодавства, а також досягненні злагодженої роботи державного механізму й запобіганні порушенням прав і свобод людини і громадянина.

Парламентський контроль залишається слабким і малоефективним. Парламент може впливати лише на призначення міністра оборони і міністра внутрішніх справ та Голови СБУ, хоча, після їх призначення, системного контролю за ними вже немає. А на призначення їх заступників, а також керівників служб та інших військових формувань український парламент впливу не має взагалі.

Комітету Верховної Ради з питань розвідки до цього часу не створено, системно контролювати розвідувальні органи та системно лобіювати інтереси розвідників Служби зовнішньої розвідки, Головного управління розвідки Міністерства оборони та інших відомств у Верховній Раді немає кому.

Питання призначення цивільного керівництва Міністерства оборони України черговий раз планується на майбутнє. Отже, зберігається тенденція неготовності демократично обраних політиків брати на себе безпосередню відповідальність за керівництво обороною країни. При цьому Стратегічний оборонний бюлетень України визначає: “Для узгодження з євроатлантичними нормами та стандартами до кінця 2018 року Україна посилить цивільний контроль над Збройними Силами України через Міністра оборони України та Міністерство оборони України, в тому числі шляхом призначення цивільних Міністра оборони України, його заступників та Державного секретаря Міністерства оборони України” [9, п. 2.7].

Парламентський контроль має здійснюватись у напрямі вирішення в державі таких основних завдань: недопущення та припинення порушень Конституції України, законів України, інших нормативно-правових актів, регламентуючих застосування ЗСУ; доведення органам державної влади та громадським інститутам суспільства повної, достовірної та оперативної інформації про відповідність

Конституції України стану та діяльності ЗСУ; створення законодавче визначеного механізму цивільно-військових відносин щодо забезпечення пріоритетів політичних підходів з питань військового будівництва та розвитку, а також у прийнятті рішень використання військових формувань; збалансованість економічних можливостей держави, бюджетних асигнувань на оборону та реальних потреб військових формувань для надійного забезпечення оборони України; підтримка політичної стабільності українського суспільства в напрямі невтручання, виключення можливості застосування військових формувань у суспільно-політичних процесах; урахування пропозицій, громадської думки з питань діяльності військового управління та посадових осіб у сфері оборони України, а також з питань захисту соціальних, економічних, політичних та особистих прав і інтересів військовослужбовців, цивільного персоналу.

Висновки. Варто наголосити, що якраз на парламент покладена основна місія цивільного контролю над силовими та спеціальними структурами держави які він створює, призначає керівництво і контролює їхню діяльність. Ефективність його здійснення безпосередньо впливає на стан національної безпеки в Україні та реалізація основних функцій держави. Адже якраз ці структури реалізують антикорупційну політику, яка сприяє або паралізує здійснення інших функцій.

На думку науковців, цивільний контроль за силовими та спеціальними структурами держави у демократичному суспільстві є стримуючим механізмом від можливості військового перевороту, встановлення недемократичного режиму “хунти”, іншої узурпації влади, втручання в політичний процес країни ззовні та прихованої (гібридної) чи відкритої агресії, а також є свого роду поштовхом для громадського контролю, але варто знати межі втручання недержавних структур і “сфери дотику” – щоб їхні дії не загрожували національній безпеці.

Список використаних джерел

1. Адміністративна процедура та контроль за діяльністю адміністративних органів в Угорщині, Польщі, Болгарії, Естонії та Албанії / пер. з фр. Л. А. Пашко, Л. А. Хомічак. Київ : Вид-во УАДУ, 1999. 236 с.

2. Ворона П. В. Інститут цивільного контролю над силовими структурами держави як фактор євроатлантичної інтеграції. *Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції* : матеріали 15-ї регіон. наук.-практ. конф., 17 трав. 2018 р., м. Дніпро / за наук. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 248–252.

3. Ворона П. В. Цивільний контроль над силовими структурами держави: проблематика співвідношення політики та управління. *Взаємозв'язок політики і управління: теоретичний і прикладний аспект* : матеріали круглого столу / за заг. ред. О. Б. Кіреєвої. Дніпро : ДРІДУ НАДУ, 2018. С. 29–34.

4. Гриненко О. І., Денежкін М. М. Проблеми формування цивільно-військових відносин в Україні. *Наука і оборона*. 2002. № 2. С. 36–40.

5. Демократичний цивільний контроль у світі / Проектний Офіс Реформ Міністерства оборони України. URL : civilian.defense-reforms.in.ua (дата звернення: 04.03.2019).

6. Конституція України: прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. Київ : Кондор, 1996. 80 с.

7. Плахотнюк Н. Г. Контроль як провідна функція українського парламенту (організаційний аспект). *Парламентаризм в Україні: теорія та практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці з дня проголошення незалежності України (м. Київ, 26 черв. 2001р.) / Верховна Рада України ; Ін-т законодавства. Київ, 2001. С. 441–446.

8. Політологія : підручник / за заг. ред. В. Ф. Смолянюка. Вінниця : Нова книга, 2002. 446 с.

9. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року “Про Стратегічний оборонний бюлетень України” : Указ Президента України від 06.06.2016 р. № 240/2016. URL : <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/240/2016/paran251%23n251> (дата звернення: 04.03.2019).

10. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки (концептуальні та організаційно-правові засади) : підручник. Київ : НАДУ, 2012. С. 363–364.

11. Теплюк М. О. Парламентський контроль – одна з основних функцій парламенту України. *Парламентаризм в Україні: теорія та практика* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. 10-й річниці з дня проголошення незалежності України (м. Київ, 26 черв. 2001 р.) / Верховна Рада України ; Ін-т законодавства. Київ, 2001. С. 463–468.

12. Требін М. П. Армія та суспільство: соціально-філософський аналіз взаємодії в умовах трансформації : монографія. Харків : Вид. Дім “Інжек”, 2004. 404 с.

13. Утяшев М. М., Корнилаєва А. А. Контрольные функции региональных парламентов: сравнительный анализ. *Право и политика*. 2001. № 1. С. 29–32.

14. Череміскіна Н. Цивільний контроль над воєнною організацією держави. *Нова політика*. 2002. № 2. С.42–45.

References

1. Administratyvna protsedura ta kontrol za diialnistiu administratyvnykh orhaniv v Uhorschyni, Polshchi, Bolharii, Estonii ta Albanii. (1999). L.A. Pashko, L.A. Khomichak (Interp.). Kyiv: Vyd-vo UADU [in Ukrainian].

2. Vorona, P.V. (2018). Instytut tsyvilnoho kontroliu nad sylovymy strukturamy derzhavy yak faktor yevroatlantlychnoi intehratsii. *Aktualni problemy yevropeiskoi ta yevroatlantlychnoi intehratsii*: materialy 15-i rehion. nauk.-prakt. konf. L.L. Prokopenko (Ed.). Dnipro: DRIDU NADU, 248–252 [in Ukrainian].

3. Vorona, P.V. (2018). Tsyvilnyi kontrol nad sylovymy strukturamy derzhavy: problematyka spivvidnoshennia polityky ta upravlinnia. *Vzaiemozv'iazok polityky i upravlinnia: teoretychnyi i prykladnyi aspekt* : materialy kruhloho stolu. O.B. Kirieieva (Ed.). Dnipro: DRIDU NADU, 29–34 [in Ukrainian].

4. Hrynenko, O.I., Dieniezhkin, M.M. (2002). Problemy formuvannia tsyvilno-viiskovykh vidnosyn v Ukraini. *Nauka i oborona*, 2, 36–40 [in Ukrainian].

5. Demokratychnyi tsyvilnyi kontrol u sviti. Proektnyi Ofis Reform Ministerstva oborony Ukrainy. URL: civilian.defense-reforms.in.ua [in Ukrainian].

6. Konstytutsiia Ukrainy: pryiniata na p'iatii sesii Verkhovnoi Rady Ukrainy 28 cherv. 1996 r. (1996). Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
7. Plakhotniuk, N.H. (2001). Kontrol yak providna funktsiia ukrainskoho parlamentu (orhanizatsiinyi aspekt). *Parlamentaryzm v Ukraini: teoriia ta praktyka : materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 10-i richnytsi z dnia proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy*. Kyiv, 441–446 [in Ukrainian].
8. Politolohiia. V.F. Smolianiuk (Ed.). (2002). Vinnytsia: Nova knyha [in Ukrainian].
9. Pro rishennia Rady natsionalnoi bezpeky i oborony Ukrainy vid 20 travnia 2016 roku “Pro Stratehichniy oboronnyi biuletyn Ukrainy”: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 06.06.2016 r. № 240/2016. (2016). URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/240/2016/paran251%23n251>.
10. Sytnyk, H.P. (2012). Derzhavne upravlinnia u sferi natsionalnoi bezpeky (kontseptualni ta orhanizatsiino-pravovi zasady). Kyiv: NADU, 363–364 [in Ukrainian].
11. Tepliuk, M.O. (2001). Parlamentskyi kontrol – odna z osnovnykh funktsii parlamentu Ukrainy. *Parlamentaryzm v Ukraini: teoriia ta praktyka: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. 10-i richnytsi z dnia proholoshennia nezalezhnosti Ukrainy*. Kyiv, S. 463–468 [in Ukrainian].
12. Trebin, M.P. (2004). Armiia ta suspilstvo: sotsialno-filosofskyi analiz vzaiemodii v umovakh transformatsii. Kharkiv: Vyd. Dim “Inzhek” [in Ukrainian].
13. Utiashev, M.M., Kornylaeva, A.A. (2001). Kontrol'nye funktsii regional'nyh parlamentov: sravnitel'nyj analiz. *Pravo i politika, 1*, 29–32 [in Russian].
14. Cheremiskina, N. (2002). Tsyvilnyi kontrol nad voiennoiu orhanizatsiieiu derzhavy. *Nova polityka, 2*, 42–45 [in Ukrainian].

Savka I. I.,

*Applicant of PhD of Ukrainian State Employment Service Training Institute,
Kyiv*

ORCID 0000-0003-2962-4617

Parliamentary control, as the basis of civilian control over the power and special structure of the state

The article explores the specifics of the model of providing civil control over the state power structures in the United States of America and analyzes the peculiarities of constructing a counterbalance system in the country's defense sphere in order to prevent the strengthening of the influence of security structures on the development of a democratic life of the country. The main features of the American system of civil democratic control in the USA are highlighted: effective regulatory and legal regulation of the process of its implementation; the logical construction of a model of civilian control based on the system of checks and balances, as well as on the legal construction of public control through the civilian chain of command headed by the president; demanding and responsible work of the representative legislative body of the country (Congress), which constantly carries out parliamentary control, incl. through the approval of the military budget, approves the organizational structures of the army, provides social protection of servicemen and members of their families, determines the conditions and procedure for military service, salaries, etc.; the activities of the NSC under the President of the United States, which is an instrument of his administration to coordinate the policies and actions of all executive authorities with the powers to participate in the provision of national security; effective construction of the administration of the Ministry of Defense, by clearly defining the subordination and division of powers, and so on.

Key words: parliamentary control; civil control; parliament; state; functions of the state; European community; NATO.

Надійшла до редколегії 18.04.2019 р.